

Forståelse av og forklaringer på atferdsproblemer i skolen

Thomas Nordahl (2006)

Den tradisjonelle begrepsbruken og kunnskapen knyttet til atferdsproblemer i skolen er å finne i spesialpedagogikken. Dette fordi det er det spesialpedagogiske fagområdet som har forholdt seg til denne problematikken både teoretisk og praktisk.

Atferdsproblematikk i skolen defineres i spesialpedagogikken ved bruk av begreper som atferdsvansker, sosiale og emosjonelle vansker, psykososiale vansker og mer spesifikke diagnostiske termer som Attention Deficit Hyperactiv Disorder ADHD, Conduct Disorder (CD), Oppositional Defiant Disorder (ODD), Aspergers Syndrom, Tourettes Syndrom o.l. (Asmervik, Ogden og Rygvold 1992, Gillberg 1998, Nordahl m.fl. 2005).

Et vesentlig kjennetegn ved denne begrepsbruken er den sterke individorienteringen den uttrykker. Begrepene beskriver vansker, dysfunksjoner, avvik eller syndromer som den enkelte elev har. Dette indikerer en sterk individorientering ved at atferdsproblemer blir noe som eies av elevene.

Når denne type problemer oppleves i skolen, vil bruk av de individorienterte spesialpedagogiske begrepene og definisjonene også innebære indirekte årsaksforklaring. Begrepsbruken indikerer at årsaken til problematferd i hovedsak er å finne i den enkelte elev. Det kan hevdes at problemene forstås og forklares gjennom en patologisering av elevene.

Hva er det så som forklarer atferdsproblemer i skolen, og hvordan kan vi bruke den kunnskapen til å forebygge og redusere disse problemene?

Det er selvsagt ikke enkle svar på et slikt spørsmål. Innen forskningen er det likevel kartlagt en rekke forhold som utsetter barn for risiko for utvikling av atferdsproblemer i skolen og slik er forklaringer på utvikling og opprettholdelse av problematferd (Nordahl m. fl. 2005).

Denne forskningen viser entydig at atferdsproblemer ikke kun kan forklares ut fra egenskaper ved eleven. Nedenfor er de fleste av disse forholdene eller faktorene som forklarer atferdsproblemer gjengitt:

- Uklare regler og inkonsekvent regelhåndhevelse
- Uklare forventninger til og lite oppmuntring av prososial atferd
- Dårlig klasseledelse (reaktiv, autoritær, ettergivende, el. forsømmende)
- Negativ og konfliktfylt relasjon mellom elev og lærer
- Dårlig klassemiljø (lite samhold, støtte, mange konflikter, konkurranse)
- Lite strukturert og elevengasjerende undervisning
- Mangel på skoleomfattende planer og strategier for forebygging av problematferd og fremming av sosial kompetanse
- Segregerte opplæringstilbud i gruppe for atferdsvanskelige elever

Dette viser at atferdsproblemer må forstås i sammenheng med undervisningen og læringsmiljøet i skolen. Elevenes opplevelse av deltakelse og struktur i undervisningen, lærernes ledelse i undervisningen, lærernes forventninger til og

oppmuntring av prososial atferd samt deres håndhevelse av regler kan betraktes som kontekstuelle variabler fordi dette er uttrykk for det som er elevenes omgivelser i skolen og den undervisning som foregår der.

Videre gir variablene knyttet til relasjoner vesentlige bidrag til å kunne forstå omfanget og typer av problematferd. Dette gjelder både den enkelte elevs forhold eller relasjon til sine medelever og elevenes relasjoner til lærerne. Relasjoner betraktes i denne sammenhengen som et kontekstuet betinget fenomen.

Samlet uttrykker disse forklaringsbidragene at når undervisningen er lite strukturert, reglene uklare, klasseledelsen ettergivende, et klassemiljø med konflikter mellom elevene og elevene har et dårlig forhold til lærerne, så vil det med stor sannsynlighet vises relativt mye problematferd.

Både typer og omfanget av atferdsproblemer viser slik sammenheng med og kan forstås i forhold til skolens kontekst. Sett i forhold LP-modellen er dette viktig kunnskap, fordi det viser at problematferd viser sammenheng med og må forstås i forhold til de kontekstuelle betingelsene i skolen. Atferdsproblematikk bør ikke kun forklare som en individuell vanske eller som et individuelt problem hos den enkelte elev.

I flere av undersøkelsene om atferdsproblemer i skolen ser vi at det er elevenes opplevelser eller vurderinger av de kontekstuelle betingelsene i skolen som er avgjørende for den atferd de viser (Ogden 1995, Sørli og Nordahl 1998).

Det ser slik ut til å være langt mer viktig hvordan elevene selv opplever undervisningen og skoletilbudet, enn hvordan lærerne selv mener de underviser. Dette uttrykker at elevenes virkelighetsoppfatninger danner et grunnlag for hvordan elevene handler i skolen. Om vi kan tilrettelegge læringsmiljøer i skolen som elevene opplever som gode, er det sannsynlig at atferdsproblemer vil reduseres.

Det eksisterer en rekke nasjonale og internasjonale undersøkelser der det dokumenteres at atferdsproblemer henger sammen med de situasjonene og sosiale arenaene der atferden framvises (Sørli 2000, Ogden 2001, Nordahl m.fl. 2005). Det er her viktig å understreke at mange av de samme faktorene som forklarer atferdsproblematikk, også anvendes for å forklare variasjon i skolefaglige prestasjoner hos elevene (Kjærnsli m.fl. 2004).